

УДК 811.161.2=162.1'272-11:342.725](477.83/.86)

УКРАЇНЬСКА МОВА ЯК УРЯДОВА В АВСТРІЙСЬКОМУ ПАРЛАМЕНТІ: РЕЦЕПЦІЯ ПОСЛІВ

Богдан Сокіл

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра українського прикладного мовознавства,
вул. Університетська, 1, Львів, Україна, 79001,
тел.: (0322) 239-43-55
e-mail: sokil.bogdan@gmail.com*

Політична ситуація в Східній Галичині за часів її перебування у складі Австрійсько-Угорської держави була доволі неоднозначною. З одного боку, у державі Конституція гарантувала усім народностям рівні національні права. Кожен суб'єкт держави мав права розвивати свою народність і рідну мову. Однак галицькі українці не могли цим правом скористатися, оскільки поляки вважали цю територію своєю і різними способами намагалися асимілювати східних галичан. Майже в усіх галузях публічного життя місцеві польські урядники запроваджували польську мову як урядову. Місцеве населення не могло добитися прав для своєї мови, тому змушене було звертатися до центральної влади у Відні.

Питання функціонування української мови на теренах Східної Галичини неодноразово порушували на засіданнях Австрійського Парламенту. Українські послы вносили подання, яким намагалися справедливо вирішити використання двох краєвих мов у Галичині. У цих поданнях українці наголошували, що вони не хочуть обмежити права польської мови, а лише домагаються, щоб в урядах та судах послуговувалися у спілкуванні з українським населенням також і українською мовою. Українські послы наводили аргументи, намагалися в історичній ретроспективі подати безперервний розвиток української мови, котрою послуговувалися в давній Польщі і котра була урядовою за часів входження Галичини на складу інших державних утворень, зокрема Литви.

Проти такого бажання виступали польські послы Галичини. Вони висловлювали різні аргументи, наголошуючи на тому, що урядовою мовою в Галичині є лише польська мова, а запровадження двох краєвих мов в урядуванні нашкодить не лише краєві, але й Австрійській державі.

Ключові слова: українська мова, польська мова, урядова мова, краєва мова, рівноправність мов, Віденський Парламент.

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vpl.2020.72.10917>

Вступ. Українська мова як об'єкт завжди була і залишається предметом прискіпливої уваги науковців. Доволі ґрунтовно описано її фонетичні, лексичні та граматичні особливості. Однак офіційно-діловий стиль функціонування української мови практично не був предметом дослідження істориків мови. Особливо заслуговує на увагу дослідження позиції українських послів у Віденському Парламенті. У численних поданнях, зверненнях вони намагалися законним шляхом внормувати використання української мови в публічному житті населення Східної Галичини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над дослідженням історії української мови працювало чимало як вітчизняних, так і закордонних істориків мови, зокрема, Г. Мацюк, В. Лизанчук, О. Гузар, Л. Ткач та багато інших. Однак стильовий різновид функціонування української мови не був предметом мовних студій. Різні аспекти порушив у своїх статтях Б. Сокіл, а саме: вживання української мови в шкільництві, у суді та інших сферах суспільного життя населення Східної Галичини.

Методи дослідження: історичний, описовий.

Виклад основного змісту. Оскільки на місцевому рівні, тобто на території Східної Галичини, неможливо було добитися гарантованих Конституцією держави прав, то українці змушені були апелювати до вищих інстанцій, зокрема, до центральних органів у Відні. Проблему функціонування української мови не раз порушували українські послы і на засіданнях Парламенту. Зауважимо, що вирішення цього питання відбувалося в двох аспектах: українська мова у шкільництві та українська мова як урядова.

Незважаючи на те, що Конституція, прийнята 21 грудня 1867 року, гарантувала усім громадянам держави рівні права розвивати свою народність та мову, на території Східної Галичини склалися цілком інші обставини. Поляки ніяк не могли змиритися із втратою Східної Галичини і мріяли відродити свою державу в колишніх її межах. Оскільки в місцевих урядах, а також з огляду на виборче законодавство, представники польської народності або місцеві ополячені українці посідали переважно всі керівні посади в місцевих урядах та мали більшість у Галицькому Сеймі, то вони робили все можливе для відродження Польщі. Поляки усвідомлювали, що для того, щоб досягти своєї мети, передусім треба винародовити місцевих українців і показати світові, що у Східній Галичині проживає лише польська народність. Зрозуміло, що такого можна було досягти тільки одним способом – позбавити українців права розмовляти рідною мовою.

Українські послы внесли у 1861 році на засідання Парламенту інтерпеляцію, у якій вимагали визнання рівноправності української мови в урядах Східної Галичини. Зокрема, у цій інтерпеляції було сказано: “Подъ рѣвноправностью народностей разумѣемо, що вѣльно намъ, всѣмъ Русинамъ до всѣхъ краевыхъ урядѣвъ и судѣвъ писати языкомъ народнымъ. Уряды повѣтовьи и суды пріймають поданія рускіи и видають рускіи рѣшенія, урядники даже нѣкоторые н. п. въ Перемышлянахъ разговариваютъ хорошо по руски, за що да буле имъ, и Высокопочтенному Начальнику принадлежать честь и слава! Одни только уряды податковьи не пріймають рускихъ письмъ, и на рускіи платы грошей выдавати не хотятъ. Наши Отцы Отчетства, пречечествиѣйшии Заступники народа руского въ Думѣ державной, изводятъ заинтерпелевати Г. Министра финансовъ, вѣльно ли Русинамъ рускіи квиты писати, и должны ли урядники податкови рускій языкъ и письмо разумѣты и на рускіи квиты гроши выдавати?” [2: 329].

Продовжуючи відстоювати права української мови як урядової українські послы звертали увагу міністра на те, що для населення Східної Галичини мовне питання є значно важливішим, аніж матеріальні потреби народу. На засіданні 30 вересня 1861 року послы внесли до державного міністра подання, у якому намагалися показати правдивий стан Галичини щодо мовних стосунків і просили зберегти права українського населення, які їм слугують на рідній землі.

Зокрема, у поданні українські послы покликалися на історичні факти, які свідчили про те, що українська мова існує віддавна й повинна бути мовою українського населення.

За свідченням історії, до королівства Галичини і Володимирії входили колишні Галицьке та Володимирівське князівства і польське Краківське воєводство.

Галицьке і Володимирівське князівства буди самостійними й тепер утворюють східну частину Галичини, заселену українцями, які належать до слов'янського племені. Ці князівства відрізняється від Краківського воєводства, яке заселяє західну частину Галичини, мовою, письмом, звичаями, традиціями та церковним обрядом.

У колишніх Галицькому та Володимирівському князівствах функціонувала тільки українська мова. Нею розмовляли не лише селяни, але й у королівському дворі. Коли рід королівської родини вимер, то український престол на підставі жіночої спадковості дістався князеві Болеславові Тройденовичу, а згодом тими князівствами заволодів польський король Казимир.

Перші польські королі залишили українську мову. Після вступу на трон польсько-литовський князь Ягайло і його спадкоємці вживали українську мову. Нею послуговувалися в польських дворах королівських. Українською мовою до XVIII ст. видавали закони для українських та литовських князівств. За свідченням актів, які збережені в краєвм архіві отців Бернардинів у Львові, українською мовою суди виносили вироки.

Польська мова не була відома в інших українських краях. Аж пізніше, коли родова українська шляхта або в боротьбі з татарами загинула, або частково з великого посідання ґрунтів була витіснена, а на її місце прийшла польська шляхта, якій дісталася велика кількість ґрунтів.

Однак навіть тоді не в кожному польському дворі розмовляли польською мовою, оскільки нові дідичі брали на службу до двору селян, які розмовляли українською мовою. Відповідно й дідич розумів українську мову та розмовляв нею з підлеглими. Це доводить, що у Східній Галичині саме українська, а не польська мова, була краєвою.

Після підкорення Галичини тут заселилося польське плем'я, проводирями котрого було купецтво. Польські купці заволоділи торгівлею в краї й поступово витіснили корінних жителів міст у передмістя. Переважно то були євреї, котрі розмовляли рідною мовою, вживали своє письмо.

Коли Галичина увійшла до складу Австрійської держави, то сюди прийшло багато німців, котрі поселялися у великих містах і розмовляли німецькою мовою.

Ще за українських князів сюди прийшли й вірменські родини. Вони також розмовляли рідною мовою, створивши тут навіть окремі громади.

Однак і поляки, і євреї, і німці, розмовляючи зі своїми одноплемінниками рідною їм мовою, у спілкуванні з місцевим населення вживали українську мову. Отже, це слугує доказом, що краєвою мовою у Східній Галичині була українська мова.

Польською мовою у Східній Галичині розмовляла лише польська шляхта. Хоча їх було небагато, все-таки та меншість намагалася здобути для своєї мови значення краєвої. Виникало запитання: що стало причиною того, що поляки, перебуваючи у значній меншості на території Східної Галичини, вимагали, щоб польська мова також була визнана краєвою? Відповідь лежить у двох площинах: станові та краєвій репрезентації.

Від часу існування польської держави не мав народ жодних прав: лише шляхта презентувала край і була єдиним виразником бажань та потреб його жителів. Так поступово сталося, що в Галичині нічого не було відомо про український народ і його мову, а звертали увагу лише на польську шляхту й польську мову. Шляхетська репрезентація краю утворилася і розросталася все більше одночасно із приниженням прав людини. Це стало наслідком розпаду польської держави, оскільки вона не мала народу і не хотіла знати його. З тою середньовічною шляхетською інституцією (стани) найбільш розвинутою наприкінці XVIII ст. увійшла Галичина під австрійське володіння. Становий статут зберігся ще й під австрійським правлінням, а відтак у краєвих Галицьких Сеймах польська шляхта знову була єдиним заступником як інтересів українського населення, так і інтересів українського галицького краю. Цілком закономірно, що шляхта дбала про своє добро, про збереження польської мови і польської народності, і робила все можливе, аби світові не стало відомо, що при польській шляхті в Галичині проживає український народ, котрий належав до іншої племінної галузки і котрий говорив своєю мовою, яка не має нічого спільного з польською мовою.

Навіть тодішній краєвий уряд дивився на край і народ, що тут проживав, крізь призму, яку представляла йому краєва репрезентація станів. Отже, український народ, українська мова і письмо ігнорували навіть ті, котрі зобов'язані були стояти на справедливості для краю і для народу. Єдине визнання прав української мови полягало в тому, що ц. к. уряд за наполяганням польської шляхти наказав друкувати українською мовою “поучень о обов'язкахъ подданого”. Така ситуація була причиною того, що центральний австрійський уряд бачив у Галичині лише польську націю, яку представляли стан польських панів, хоча ті польські стани не мали за собою польського народу.

Правда, таке бачення лише польського народу в Галичині ґрунтувалося не тільки на цьому. Українці як нація не мали власної шляхти, отже, не мали власної репрезентації: та шляхта, що була в краї, була чужою для українського народу за походженням, звичаями, традиціями, мовою, письмом та церковними обрядами. Вона була іншою і за політичними стремліннями.

Не кращою була справа для українців і в інших краєвих урядах. І це незважаючи на те, що в 1849 році відповідно до розпорядження цісаря, при обійманні посад і службовій кар'єрі рекомендувати особливу увагу звертати на українців.

Оскільки українці не мали шляхти, не мали представників між вищими посадовими особами й оскільки український народ не поважали, то в деяких урядових установах виробилася думка, що в українському краю немає українців. Це була така ідея – ідея унії Польщі з Руссю, злиття двох народностей в єдиний народ, і як наслідок уже в 1848 р. було заявлено, що в Галичині немає українців [4: 369–370].

Між тим пригніченим народом знайшлися 1848 р. особи, котрі мали сміливість ревіндувати існування свого народу.

У 1848 р. скасовано станову інституцію і перший раз після довгої мовчанки народ Східної Галичини насмівився заявити про свої бажання. Будучи довго пригніченою польською шляхтою, українці почали домагатися пошанування своїх національних прав і проголосили, що хочуть самостійно вирішувати свої народні стосунки і не потребують чужого заступництва. Зібрання українських учених у Львові документально засвідчили, що Східна Галичина є українським, а не польським краєм, а корінне населення тут українське, а не польське. Відповідно до

того стало зрозуміло, що краєвою мовою у Східній Галичині є українська мова. Абсолютно нічого не змінює та обставина, що в краю є особи, які розмовляють польськи, по-німецьки чи по-єврейськи, попри це мова народу в Східній Галичині була і буде українською. Ані польська, ані німецька, ані єврейська мови не можуть бути визнані в Галичині краєвими, оскільки ані поляки, ані німці, ані євреї не складають і не можуть складати народ у Східній Галичині. Є, правда, окремі громади, колонії чи верстви, але немає тут ані польського, ані німецького, ані єврейського народу, а відповідно немає польської, німецької чи єврейської краєвої мови у Східній Галичині.

Твердження про нібито 22-мільйонне польське населення, котре очікує повернення польського володіння, не мають жодних підстав ані жодного підґрунтя. Через те підвищилася польська нетерпимість до всього українського. Однак українці не злякалися і приступили до витворення своєї рідної мови. За короткий час появилось більше друкованих творів українською мовою, аніж за ціле минуле століття.

Однак такий період тривав недовго. Уже в 1850 р. повернулося стара система назад: станова репрезентація віджила знову і стала для галичан ще гіршою, оскільки винародовлення і полонізація розпочалася з новою силою. Уважаючи, що багатьма гоніннями і підозрами українців фактично знищено й облаштовано вже дорогу полонізації, було представлено виплеканий протягом багатьох віків план запровадження латинських літер в українській писемності. Однак українці спротивилися і тоді поляки, щоб принаймні приховати (замаскувати) свої наміри, скликали правописну комісію, котра уклала правопис. Однак цей правопис не був прийнятий у краю.

Правда, тим боротьба українців з полонізацією на закінчилася, оскільки, що не зміг зробити Намісник, то задумав завершити міністр. Зокрема 20 (8) грудня 1859 року з'явився міністерський декрет Ч. 12.466, котрий став продовженням азбучної війни.

У декреті були кілька розпоряджень. В одному з них зазначено, щоб українські подання до урядів і властей писали латинським літерами. Такий погляд міністерського декрету ґрунтувався на умисному передбаченні, що кириличне письмо не є в краю відоме і прийняте. Однак це не було правдою, оскільки українці віддавна послуговувалися кирилицею і наука тим письмом викладається в усіх публічних школах.

Друге залишало місцевій старшині (війтові) вибір мови для переговорів з урядами, також у громаді. Тож, місцеві урядники могли проводити опитування серед населення і дізнаватися, якою мовою воно хоче спілкуватися між собою та з урядами.

Важко пояснити, що могло послугувати причиною такого рішення для українського краю, оскільки складно і допустити, щоб громади, які розмовляють українською мовою та не розуміють іншу мову, могли писати петиції до урядів іншою мовою. Того, що було неможливим у світі, у Галичині відбулося [5: 373–374]

Отже, те, чого міністерська комісія прагнула, чого не встигла зробити, удалося тепер реалізувати міністрові, оскільки відповідно до того розпорядження виключено українську мову з усіх урядів та властей.

Неприємну систему для народів скасувало розпорядження цісаря від 10 квітня 1861 року. У тому розпорядженні цісар скасував несправедливе розпорядження, котре приписувало вживати в українських листах і поданнях до урядів польське письмо і надав право українцям безперешкодно вживати в поданнях

кириличне письмо, а відповідно зобов'язав місцеві уряди тим самим письмом відповідати громадам чи окремим особам. Однак те розпорядження місцеві урядники не виконували. 1 (18) липня 1861 року Намісник видав своє розпорядження, відповідно до якого під українським письмом має розумітися український скоропис, а не українські друковані черенки. Це доводить, як неприхильно, навіть вороже, ставилися урядники польського походження до української мови в своєму рідному краю.

Уже та засада, що виданий міністерством декрет залишає війтам вибір мови, є несправедливою, оскільки вибирати мову повинна громада. Якщо взяти до уваги, що вибір вїтїв залежить відповідно до нинішньої системи, від ц. к. повітових урядів і через те вїйти поступають так, як їм наказують повітові уряди, а не так, як хоче громада. Якщо взяти до уваги, що майже в кожному повітовому уряді перебуває значна кількість чиновників, які мріють про відродження Польщі в колишніх межах, то можна було б передбачити, якою буде думка громадських вїтїв.

Керуючись вищесказаним, послі Державної ради озвучили таке прохання:

1. вь восточной Галичинѣ рускій языкъ единственнѣмъ краевѣмъ языкомъ признано и выречено, щобы также
2. той языкъ яко науковѣмъ во всѣхъ школахъ восточной Галичины былъ назначенѣмъ; наконецъ щобы
3. той языкъ, о скОлько лише дасть ся погодити тое съ общини нормами цѣлой державы, былъ введенъ также и вь уряды.

Понеже впрочемъ межі нами и многіи Поляки жїють, то просимо, щобы

4. польскимъ ученикамъ вь публичныхъ школахъ восточной Галичины данна была возможность учитися и своей бесѣды, не принуждаюя однакожъ руского жношества впрость або убочно до науки бесѣды польской.

Розумѣся само собою, що наука нѣмецкого языка тѣмъ нашимъ прошеніемъ вовсе не альтеруеся, и мы насупротивъ желаемъ, щобы руское юношество, особливо же тое, которое высшимъ наукамъ посвятитъ намѣряе, осягнуло основно знаніе нѣмецкого язїка есть языкомъ правительственнѣмъ и понеже мы не намѣряемъ замкнути край передъ образованьемъ западной Европы.

Мы не намѣряемъ, щобы нашъ языкъ накидлвано поселннѣмъ вь западной Галиціи Мазурамъ, мы хочемъ лише видѣти его увзглядненнѣмъ вь нашомъ краю и для нашего народа, а то до овыхъ границъ, и которыи выражены суть на всѣхъ этнографичныхъ картахъ [6: 377–378].

На засіданні Державної ради А. Могильницький звернувся до уряду від імені 3-мільйонного населення Східної Галичини. Посол зазначив, що виголошені в Жовтневому дипломі засади у Східній Галичині ігнорують. Українську мову, українське слово, українське письмо в урядах зневажають і відкидають. Важко уявити інший коронний край Австрії, де чиновники пропагували би іншу мову, а не краєву.

Посол наголосив, що галицькі українці терпіли до 1848 року, поки німецька мова була урядовою. Однак після проголошених засад рівноправності важко погодися зі сваволею місцевих чиновників.

Посол звернув увагу, що походить з повіту, де проживає 60–70 німців, 9–10 поляків і 25 тисяч українців. Однак незважаючи на те, у повітовому уряді не приймають жодного подання українською мовою.

Посол наполягав на дотриманні справедливості, і запевняв, що спроби українців відстояти права своєї мови аж ніяк не суперечать єдності Австрії, як це намагаються подати представники іншої народності. Намагання відстояти права своєї мови не свідчить про те, що українці хочуть перейти до Російської держави. Зрештою, центральний уряд мав можливість переконатися у вірності українців, оскільки вони ніколи не виступали проти єдності держави. Тому твердження про допущення різних слов'янських нарід до судів та урядів порушує єдність є безпідставним [8: 157–158].

У 1878 році український посол І. Наумович знову порушив питання української мови як урядової на території Східної Галичини. Він сказав, що на цій території вкоренилося поняття, що українці повинні лише платити податки й посилати своїх дітей до війська. Уряд вживає українську мову лише під час розпису нових податків та складання рекрутами присяги. Про Конституційне життя в державі, а також про справжню рівноправність двох народностей у Східній Галичині майже нічого не відомо, оскільки українці перебувають у антиконституційному винятковому становищі. Відчуття австрійського громадянства зникає з кожним днем, бо українці і саме за сприяння уряду вимушені зникати до життя у штучно створеному польському королівстві.

Українська народність, котру не могли знищити навіть війнами, перебуває в конституційній державі в небезпеці. Українці можуть бути знищені тою гегемонією, що пропагує центральний уряд, у розпорядженні котрого, крім Конституції, є такі адміністративні ресурси, що роблять права української народності зовсім ілюзорними.

Посол скорочено сконстатував факти, з котрих можна переконатися, що українці, незважаючи на Конституцію, перебувають у винятковому становищі, що Галичину в кожному погляді трактують інакшою мірою, аніж інші провінційні краї держави.

Посол визнав, що Східна Галичина має свого міністра в уряді, однак він не є міністром для цілого краю, тобто для двох краєвих народностей, а лише міністром однієї партії (польської. – *Б. С.*), котра віддавна звикла топтати права іншої народності ногами. Поляки отримала багато: свого представника в короні, їхня мова шляхом розпоряджень визнана офіційною мовою в судах і школах та урядах, їхня партія має більшість у Сеймі і в Державній Раді.

Український народ не має нічого. Незважаючи на те, Східну Галичину було приєднано до Австрії не як польську територію, а як українське королівство Галичини і Володимирії, 2½ мільйонний український народ повинен перестати існувати як народність, оскільки Східна Галичина об'єднана із Західною, польською Галичиною, в одну цілість і в одному Сеймі. Тож на основі краєвого статуту українці засуджені до вічної меншості. Українці не мають жодного органу, посередництвом котрого могли би звертатися до уряду і виголошувати йому свої законні бажання та скарги. В українців немає жодного вибору, аніж задовольнятися малим крупинками, які іноді спадають з польських столів. Усі меморіали, протести і скарги українців не можна навіть розглядати, оскільки вони як краєві належать Сеймові, а пропозиції чи інтерпеляції розбиваються об скалу краєвого законодавства. Українці можуть лише мовчати і терпіти.

У Східній Галичині в урядових інституціях, судах, школах, повітових урядах немає жодного українського напису, жодної української букви. У всіх урядах, школах і судах немає жодного українського друксорту, жодного українського бланку для

звернень. Учителям народних шкіл в суто українських місцевостях строго заборонено висилати своїм шкільним властям хоч би одне слово українською мовою. Місцевим шкільним радам не дозволено вести переписку українською мовою з окружними шкільними радами та краєвою шкільною радою. Внесену українською мовою скаргу не приймають. Окрім того, особі, що подала таку скаргу докоряють, що та скарга не написана по-польськи. Такого не має в жодній провінції Австрії. Усі протоколи, розгляди судових справ з партіями в суто українських провінціях, де проживає менше 5 % неукраїнських жителів, пишуть польською мовою; присяги, навіть у важливих кримінальних справах приймають лише польською мовою. Українські прохання або зовсім не приймають, або, якщо їх і прийняли, то рішення на них не видають. У разі, що зрідка трапляється, їх і вирішують, то рішення пишуть не українським письмом, а таким правописом і мовою, що кожне слово є перекрученим (“якоби труй на шури”).

Духівництву щороку доручають виготовляти списки молоді, зобов'язаної до військової служби польською або німецькою мовою. Українською мовою такі списки виготовляти заборонено.

Якщо звернути увагу на школи, то можна побачити, що вся едукційна (освітня) система спрямована на те, щоб українську молоду генерацію ополячити. Основний закон, відповідно до котрого друга краєва мова не повинна бути в народних школах обов'язковим предметом навчання, не має у Східній Галичині жодного значення. Українські діти змушені вчитися більше по-польськи, аніж по-українськи. Наука української мови обмежується лише поганим читанням. Як наслідок, половина учителів українських народних шкіл не вміє навіть добре читати по-українськи. Фактом є також, що багато з таких учителів українських народних шкіл не вміють навіть правильно підписатися по-українськи.

У Західній Галичині ніхто навіть не знає про другу краєву мову.

Посол наголосив, що не знає жодної іншої народності, котра б за кілька років свого відродження зробила такий прогрес, а саме у шкільних справах, як зробила українська народність. У цілому краю засновано багато шкіл. У гімназіях було достатньо українських професорів. Усе було добре, поки не почалася діяльність Сейму і не було вирішено ополячити Східну Галичину.

Які були причини тої полонізації? Стверджували, що настала та полонізація внаслідок мнених симпатій.

Упродовж усього часу перебування Галичини під австрійським скіпетром, ніхто з українських жителів, окрім ренегатів, не стояв перед судом, звинувачений у державній зраді. Були гіркі часи, як, наприклад, 1809 рік, коли вірність українців витримала вогневу спробу австрійського патріотизму. Ціле століття були українці під Австрією і до часів володіння графа Голуховського ніхто не знав про якісь симпатії. Якщо ж симпатії до Росії існують, то вони спровоковані графом Голуховським, який довів українцям, що їх вирішили знищити. Хто прогнав наших видатних осіб у Росію? Чи не гоніння, чи не образи, чи не презентаційне право? Фактом є, що під час панування німецьких чиновників ніхто з українських жителів не полишив свій край.

Українців часто запитують: як вони можуть мати право політично існувати, якщо не мають своєї шляхти? То правда, що українська шляхта, українські князі та бояри залишили і зрадили свій народ і тому тепер кажуть, ніби українці є народом самих лише селян. Хіба ми повинні перестати існувати тільки через те, що не маємо шляхти? [7: 1–2].

Посол нагадав, що у Східній Галичині рівноправність української мови не проведена.

Залишається фактом, якого ніхто не може заперечити, оспорити, що в Галичині живе 2 з половиною мільйона українців, котрі люблять свою мову і котрим прислуговує право вимагати, щоб українську мову вживали також і урядові власті. Є правдою, що Східна Галичина, ревіндована угорською короною не як польське, а як українське королівство, тому важливо, щоб український народ не був ополечений в австрійській державі.

Посол вимагав, щоб усі розпорядження, видані неконституційним шляхом, були скасовані.

Поляк Е. Черкавський звернув увагу послів і на те, що українські галичани не мають власне жодної мови. Полякові заперечив український посол І. Наумович. Він сказав, що наріччя, котре українцям дозволяють використовувати і котре запроваджене в школах, не є ще відшліфованою мовою і тому воно не може бути офіційною мовою. І. Наумович наголосив, що українські галичани мають іншу, тобто літературну мову, але вона не може бути дозволена, оскільки дуже подібна до великоруської мови.

Якщо прийняти ту дивну логіку, то варто сказати, що покінчено зі свободою, конституцією та австрійською державою, оскільки в цілій Австрії немає народності, котра би вживала наріччя в судах, школах і урядах? Є те наріччя, наприклад, у Нижній Австрії? Звертаючись до послів, українець запитав, чи вони розмовляють тут тою мовою, якою говорять у трактирах чи в селі Нижньої або Верхньої Австрії? Чи в їхніх школах вживають ту мову, котру посла мають можливість слухати в судах краєвих? Якби посла хотіли погодитися з тою логікою, то уряд повинен заборонити німецьку мову в школах, оскільки то літературна мова, мова Великої Німеччини. Німецькою мовою говорять також у Берліні. Необхідно було б заборонити читання Шіллера, Гете, Гумбольта і всіх німецьких учених та поетів, потрібно було б робити те, що роблять у Галичині. Щоб мати, що читати в школі, слідувало б привезти з-за кордону щось інше, у цьому випадку запропонувати гімназійній молоді таких поетів, як Кляус-Грот і Фриц Рейтер, котрі на мають статусу загальнонімецьких поетів.

Кожен народ, кожна нація має право вирішувати, що варто розуміти під їхньою мовою. Вирішувати про граматику і орфографію тої чи іншої мови – справа кожного народу, котрий говорить тою мовою, а не справою іншої нації, не справою якогось ученого. Тим більше такого, як Е. Черкавський, котрий відвернувся від свого народу.

Зокрема, І. Наумович нагадав, що знає слов'янські мови, знає, що болгарські книжки друкуються у Відні і не було випадку, щоб болгарин скаржився, що хтось інший намагався впливати на його мову й обмежували розвиток болгарської мови. Привілеї та оригінальність за такі дії належать винятково львівській краєвій шкільній Раді і польській партії, котра впливає на українські школи, а також на уряди в Східній Галичині.

Не погоджується І. Наумович з думкою, яку висловив Е. Черкавський, нібито українець поширює суперечки та ворожнечу між поляками та українцями. Посол наголосив, що навпаки, ані він, ані українська нація немає навіть краплі незгоди до поляків. Звертаючись до поляків, він сказав, щоб вони згадали рік, який був чорним для їхньої історії, проте вини українців в тому немає.

Також І. Наумович наголосив, що цінує кожную народність, зокрема, зважаючи на те, що поляки є братнім слов'янським народом. Польська народність

заслугує на мистецтво та науку. Отже, посол не має права її ненавидіти, а повинен шанувати. Посол висловив жаль, що польська народність перебуває в таких руках, які ведуть її до руїни. Ворожеча не йде української сторони. Звертаючись до поляків, І. Наумович просив їх навести приклади, які би свідчили, що українці виступали проти польської мови. Якщо українці борються за свої права, то тільки тому, що ті права їм належать. Українці вимагають тих прав, оскільки мають на них право, бо не можуть перестати бути тим, якими вони створені. Нещастя українців у тому, що вони не можуть сподіватися на свій порятунок, не можуть сподіватися на кінець своїх мук, однак хоч би те їм довелося терпіти ще довгі літа чи століття, українці не перестануть бути тими, ким вони є, оскільки українська нація безсмертна [1: 1–2].

Параграф 19 Основних законів від 27 грудня 1867 року гарантує всім народностям Австрії вільний розвиток своєї мови і письма в уряді та школі.

Той параграф набув ще більшого значення внаслідок тронної промови цісаря у 1868 році, у котрій було сказано: “Австрія должна бути великою отчизною, призванною всѣ рознородны народности, якимъ бы языкомъ они ни говорили, съ равною справедливостью и старанностью, ихъ интересы и свойственности обнимати”. У тронній промові 5 листопада 1873 року цісар ясно висловив свою волю і бажання: “чтобы интересы рознородныхъ нродностей не были запознаны”.

Органом для втілення в життя і виконання Основного закону та волі цісаря є центральний уряд. Однак, на жаль, центральний уряд щодо української народності у Східній Галичині діє всупереч того параграфу Основного закону і всупереч волі цісаря, оскільки центральний уряд виключає українське письмо зі спілкування ц. к. урядів з партіями і, незважаючи на постійні прохання та інтерпеляції як послів Сейму, так і Парламенту, не допускає вживання українського письма в урядах.

Посли Галицького Сейму внесли 13 жовтня 1871 року на 21 засіданні інтерпеляцію до центрального уряду з проханням, щоб ц. к. уряди у Східній Галичині в спілкуванні з українськими партіями і під час вирішення українських прохань вживали не тільки українську мову, але й українське письмо.

Після тої інтерпеляції тодішній Намісник Галичини розпорядився 23 вересня 1871 року ч. 6.427, це було зовсім протилежне рішення, а саме, щоб чиновники, дозволяючи подання українською мовою, використовували не українське, а латинське письмо. Після оголошення того розпорядження Намісника українські послы на наступній сесії на 22 засіданні 6 грудня 1872 року знову внесли інтерпеляцію до ц. к. урядового комісара, покликаючись на згаданий держаний основний закон і постулати з тронної промови, щоб Президія Намісництва скасувала своє розпорядження, і під час вирішення прохань, написаних українською мовою, приказала вживати не тільки українську мову, але й українське письмо. Однак ц. к. урядовий комісар у відповідь на ту інтерпеляцію сказав на тому самому засіданні, що навів постанову від 10 квітня 1861 року, у котрій чиновникам було дозволено при вирішенні прохань українською мовою в уряді послуговуватися українським або латинським письмом, не згадавши про Основний закон та тези цісаря в тронних промовах.

Проти згаданого розпорядження Намісництва від 23 вересня 1871 року ч. 6.427 внесли українські послы на засідання Державної Ради, а саме на 193 засіданні 28 лютого 1876 року інтерпеляцію до президента-міністра, однак відповіді на неї не отримали.

Ті багатократні даремні інтерпеляції як послів Сейму, так і послів Державної Ради спровокували галичан протестувати проти упослідження українського письма.

Український клір Підгаєцького деканату на початку 1878 року вніс через посередництво Консисторії і ц. к. Намісництва скаргу до Міністерства внутрішніх справ і освіти про упослідження української мови та письма ц. к. урядами в Галичині.

На ту скаргу Підгаєцького деканатського кліру прийшло 3 травня 1878 року ч. 1369 (рескрипт Намісництва від 30 травня 1878 року ч. 3230 і консисторії від 8 червня 1878 року ч. 3754) від Міністерства внутрішніх справ «отказательное разрешение», у котрому було дозволено політичним властям на власний розсуд вживати українське чи латинське письмо в поданнях, написаних українською мовою. Цей дозвіл Міністерство внутрішніх справ мотивувало тим, що латинське письмо всюди загальновідоме і для того офіційний дозвіл латинським письмом не може бути незрозумілим і недоступним.

Після цієї даремної скарги згаданого деканатського кліру до ц. к. Міністерства внутрішніх справ українські галичани звернулися до послів Державної Ради, як своїх законних представників, із закликом проти того дозволу ц. к. Міністерства внутрішніх справ від 3 травня 1878 року ч. 1366 і проти усунення українського письма із листування з ц. к. політичними властями. Українці просили скасувати цей дозвіл та задовільнити справедливі вимоги у справі української народної мови і письма в спілкуванні ц. к. чиновників і властей з партіями.

Відповідно до того звернення галицьких українців і взявши до уваги, що Параграфом 19 Основних держаних законів від 21 грудня 1867 року, а також постановами з тронних промов цісаря від 1868 та 1873 років всі, до того часу оголошені розпорядження, позбавлені сили і наступні рескрипти, а саме: розпорядження Намісництва від 23 вересня 1871 року ч. 6. 427 як і вищенаведений рескрипт Міністерства внутрішніх справ від 3 травня 1878 року ч. 1366, тим Основним державним законам і тронним промовам противляться.

Розваживши, що на основі цісарської постанови від 10 квітня 1861 року і наступних міністерських розпоряджень, а саме розпорядження цивільного міністерства від 10 квітня 1861 року ч. 2325 і ц. к. міністерства правосуддя від 21 квітня 1861 року ч. 3297 зі сторони галицької ц. к. Президії Намісництва від 17 квітня 1861 року ч. 3931 та зі сторони Львівського вищого краєвого суду від 25 квітня 1861 року всім підлеглим політичним і судовим властям вислано наказ, якнайшвидше вивчити не тільки українську мову, але й українське письмо. Відповідно до тих розпоряджень усі, хто хотів обійняти посаду в політичних чи судових інстанціях, повинні знати красів мови, тобто знати й українську мову у слові та письмі.

Звернувши увагу, що латинське письмо для вживання в українській мові є недостатнім і для українського населення значною мірою незрозуміле та недоступне, як і взагалі для рівноправності української мови і письма жодної користі не приносить, підписані запитують міністра внутрішніх справ: “Не былъ бы ли Его Превосходительство склоннымъ распоряджение ц. к. галицкой президии намѣсничества отъ 23 сентября 1871 г. ч. 6427, тѣмъ образомъ перемѣнити, чтобы ц. к. политическіи власти при разрѣшеніи внесеній русскихъ чторонъ употреблятине лишь русскій языкъ, но и русское письмо и тѣмъ образомъ равноуправненію русской народности по мысли основныхъ державныхъ законовъ и высоч. тронныхъ рѣчей удовлетворяли” [3: 1].

Отже, питання української мови як урядової було надзвичайно важливим для жителів Східної Галичини. Вирішити його намагалися як у місцевих урядах, на засіданнях Галицького Сейму, так і на державному рівні. Подані матеріали із засідань Парламенту свідчать про намагання центрального уряду справедливо вирішити мовне питання на галицькій землі. Уряд видавав розпорядження, котрими зобов'язував місцевих урядників дотримуватися рівноправності у функціюванні в краю двох мов, польської та української.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вторая рѣчь деп. Наумовича, произнесенная въ палатѣ депутатовъ 2 (14) марта при росправахъ о бюджетѣ министерства внутреннихъ дѣлъ // Слово. – 1878. – Ч. 26. – С. 1–2.
2. Еще одна интєперляція // Слово. – 1861. – Ч. 62. – С. 329.
3. Интєрпеляція деп. А. Заклинского, внесенная отъ 4 (16) мая с.г. въ дѣлѣ употребленія ц. к. политическими урядами руссого письма // Слово. – 1879. – Ч. 56. – С. 1.
4. Прошеніе Послѣвъ рускихъ въ Вѣдні о соблюденіе правъ народа руссого по части его языка // Слово. – 1861. – Ч. 72. – С. 369–370.
5. Прошеніе Послѣвъ рускихъ въ Вѣдні о соблюденіе правъ народа руссого по части его языка // Слово. – 1861. – Ч. 73. – С. 373–374.
6. Прошеніе Послѣвъ рускихъ въ Вѣдні о соблюденіе правъ народа руссого по части его языка // Слово. – 1861. – Ч. 74. – С. 377–378.
7. Рѣчь деп. И. Наумовича, произнесенная 7 н.ст. марта въ палатѣ депутатовъ раїстрата при генеральной дебатѣ о бюджетѣ на 1878 годъ // Слово. – 1878. – Ч. 24. – С. 1–2.
8. Слово ВІр. І. Антонія Могильницького, сказанное на засєданью Думи державной въ Вѣдні дня 10 (22) Мая с.г. // Слово. – 1861. – Ч. 40. – С. 157–158.

REFERENCES

1. Vtoraiia rѣch dep. Naumovycha, proyznesennaia въ palatѣ deputatovъ 2 (14) marta pry rospravakhъ o biudzhетѣ mnysterstva vnutrennykh dѣлъ. (1878). *Slovo*, 26, 1–2.
2. Eshche odna yntєperliatsiia. (1861). *Slovo*, 62, 329.
3. Yntєrpliatsiia dep. A. Zaklynskoho, vnesennaia отъ 4 (16) maia s.h. въ dѣлѣ upotreblєniia ts. k. polytycheskomy uriadamy russkoho pysma. (1879). *Slovo*, 56, 1.
4. Proshєniє Poslѣvъ ruskykhъ въ Vѣdny o sobliudєniє pravъ naroda ruskoho po chasty eho yazyka. 1861. *Slovo*, 72, 369–370.
5. Proshєniє Poslѣvъ ruskykhъ въ Vѣdny o sobliudєniє pravъ naroda ruskoho po chasty eho yazyka. (1861). *Slovo*, 73, 373–374.
6. Proshєniє Poslѣvъ ruskykhъ въ Vѣdny o sobliudєniє pravъ naroda ruskoho po chasty eho yazyka. (1861). *Slovo*, 74, 377–378.
7. Rѣch dep. Y. Naumovycha, proyznesennaia 7 n.st. marta въ palatѣ deputatovъ raistrata pry hєnєralnoi deбатѣ o biudzhетѣ na 1878 hodъ. (1878). *Slovo*, 24, 1–2.
8. Slovo VYr. I. Antoniiia Mohylnytskoho, skazannoe na zasedaniu Dumy derzhavnoi въ Vѣdny dnia 10 (22) Maia s.h. (1861). *Slovo*, 40, 157–158.

Стаття надійшла до редколегії 20. 02. 2020

доопрацьована 01. 03. 2020

прийнята до друку 07. 03. 2020

**UKRAINIAN LANGUAGE AS A GOVERNMENT LANGUAGE IN
THE AUSTRIAN PARLIAMENT: RECEPTION OF AMBASSADORS**

Bohdan Sokil

*Ivan Franko National University of Lviv,
Department of Ukrainian Applied Linguistics,
1, University Str., Lviv, Ukraine, 79001,
tel.: (0322) 239-43-55
e-mail: sokil.bogdan@gmail.com*

The political situation in Eastern Halychyna during its time as a member of the Austrian-Hungarian state was rather ambiguous. On the one hand, the Constitution guaranteed equal national rights to all nationalities in the state. Each subject of the state had the right to develop their nationality and mother tongue. However, Halychyna Ukrainians could not make use of this right because the Poles considered this territory as their own and tried in various ways to assimilate the Eastern Halychynians. In almost every field of public life, local Polish officials have introduced Polish as a government language. The local population could not obtain the rights for their language, so they had to apply to the central government in Vienna.

The issues of Ukrainian language functioning in Eastern Halychyna have been repeatedly raised at the meetings of the Austrian Parliament. The Ukrainian ambassadors made submissions trying to justify the usage of two regional languages in Halychyna. In these submissions, the Ukrainians emphasized that they did not want to restrict the rights of the Polish language, but only demanded the possibility to use Ukrainian language in communication with the Ukrainian population in government offices and courts. The Ukrainian ambassadors argued, reminding in a historical retrospective of the continuous development of the Ukrainian language, being used in ancient Poland and being a government language at the time when Halychyna was a part of other state entities, including Lithuania.

The Polish ambassadors of Halychyna were in opposition to this desire. They invented various arguments, emphasizing that the official language in Halychyna was only Polish, and the introduction of two regional languages into government would not bring any advantages to the region as well as the Austrian state.

Keywords: Ukrainian language, Polish language, government language, local language, equality of languages, Vienna Parliament.